
Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk>
2. Мальська М. П., Гаталяк О. М. Туризм у містах: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 224 с.
3. Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слащук А. М. Сучасні особливості розвитку урботуризму в світі. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. Випуск 1 (68), 2023. С. 10-15.
4. Рябев А. А., Салій В. С. Рекреація та міський туризм: спільна проблема та перспектива її вирішення. *Бізнес Інформ*. 2021. №11. С. 205–210.
5. Тернопільська міська рада. Офіційний сайт. URL: <https://ternopilcity.gov.ua>
6. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи: монографія. За ред. І. М. Писаревського; Харківська національна академія міського господарства. Харків: ХНАМГ, 2011. 284 с.
7. Худавердієва В. А., Шахов К. Е., Яковлев К. Д. Міський туризм: суть, взаємозв'язки, мультиплікативний регіональний ефект. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч. 2. 2024. С. 729-732.
8. Ящук В. І. Рекреаційний простір як об'єкт управління інноваційним розвитком територій міста. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 57. С. 80-85.
9. The World Tourism Organization (UN Tourism). URL: <https://www.unwto.org/>

Summary:

Sergii ZADVORNYI. MUNICIPAL TOURISM MANAGEMENT SYSTEM (USING THE EXAMPLE OF THE CITY OF TERNOPIL). *The proposed article considers the current issues of the municipal tourism management system. This issue is revealed using the example of a successful case of the city of Ternopil. The structure of the municipal tourism management system and its functions are characterized. Promising directions for its development and increasing performance indicators are outlined.*

Key words: *tourism, recreation, city, system, management, hospitality, development.*

УДК: 338.48(477):330.31

РОЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Петро ЦАРИК*, Ігор ВІТЕНКО**

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

**Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Ця стаття досліджує невід'ємну роль рекреаційної діяльності у формуванні структури сталого туризму. У сучасному туристичному дискурсі сталий розвиток вийшов за рамки свого початкового зв'язку з екологічними проблемами та охопив ширші цілі, такі як збереження культурної спадщини, соціальна згуртованість та справедливий економічний розвиток. У цих розширених рамках рекреаційна діяльність є не просто вираженням дозвілля, а позиціонується як критично важливий інструмент, що сприяє екологічній чутливості, зміцнює місцеву ідентичність та сприяє інклюзивній участі. Природні та культурно-інтегровані форми відпочинку, такі як піші прогулянки, спостереження за птахами, традиційні ремесла та агротуризм, встановлюють динамічні взаємодії між відвідувачами та приймаючими громадами. Цей досвід дозволяє глибше взаємодіяти як з природними ландшафтами, так і з культурним контекстом. Вони також сприяють збереженню біорізноманіття, захисту нематеріальної культурної спадщини та поширенню соціально відповідальних туристичних практик.

Ключові слова: *сталий туризм, рекреація, екологічна відповідальність, екотуризм.*

Сьогодні туризм стає провідною силою, що рухає економічний розвиток та сприяє соціальному прогресу. Однак швидке та часто неконтрольоване зростання цього сектору призвело до низки негативних наслідків, включаючи деградацію природних екосистем, нераціональне використання місцевих ресурсів, культурну гомогенізацію та зростаюче виключення корінних та місцевих громад із процесів прийняття рішень (Bramwell & Lane, 2011; Gössling et al., 2015). Ці нагальні проблеми змістили фокус як академічних досліджень, так і розробки політики на принципи сталого туризму. Сталий туризм, як його сформулювала Всесвітня туристична організація ООН (2013), є парадигмою розвитку, яка має на меті узгодити економічний прогрес зі збереженням навколишнього середовища та соціальною справедливістю. У цій багатовимірній системі рекреаційна діяльність посіла більш центральне та стратегічне місце. Такі види діяльності, як піші прогулянки, їзда на велосипеді, спостереження за птахами, традиційні ремісничі майстер-класи та громадські фестивалі, не лише урізноманітнюють туристичний досвід, але й зміцнюють зв'язки між відвідувачами, навколишнім середовищем та приймаючими громадами (Page & Connell, 2010; Eagles & McCool, 2002). Історично розглядаючись як периферійний компонент туризму, рекреація набула нового академічного та практичного значення в останні роки завдяки своїй здатності одночасно генерувати культурні, екологічні та соціальні вигоди (Holden, 2016). Виходячи далеко за рамки простого вираження дозвілля чи розваги, рекреація тепер функціонує як засіб, за допомогою якого люди взаємодіють з природою, беруть участь у колективних культурних практиках та розвивають глибше усвідомлення цінностей, пов'язаних зі сталим розвитком (Driver, Brown, & Peterson, 1991). Вбудовані в цілі сталого туризму, рекреаційні практики пропонують шляхи до відповідальних подорожей, екологічного управління та відродження місцевої ідентичності.

Рекреаційну діяльність у контексті сталого туризму можна розглянути за трьома важливими та взаємопов'язаними вимірами: екологічна стійкість, соціальна інтеграція та економічна диверсифікація. З екологічної точки зору, екологічно відповідальні форми рекреації, такі як екотуризм, піші прогулянки по заповідних територіях та спостереження за птахами, сприяють збереженню природних екосистем. Водночас вони сприяють екологічній обізнаності серед учасників (Newsome, Moore, & Dowling, 2012). Ці види діяльності пропонують альтернативи традиційному масовому туризму з низьким впливом. Як результат, вони зменшують екологічну деградацію та мінімізують вуглецевий слід, пов'язаний з великими туристичними потоками (Gössling, 2002). У соціальному плані рекреаційний досвід, що ґрунтується на місцевих традиціях, такий як громадські фестивалі, культурні вистави та ремісничі майстер-класи, створює простір для взаємодії між відвідувачами та приймаючими громадами. Ця взаємодія сприяє взаємній повазі та розумінню, одночасно підтримуючи збереження культурного різноманіття (Richards, 2011; Moscardo, 2008). Крім того, вони допомагають розвивати соціально інклюзивні моделі туризму, в яких місцеві знання та ідентичність визнаються та змістовно інтегруються у досвід відвідувачів. З економічної точки зору, розширення спектру рекреаційних пропозицій дозволяє забезпечити більш збалансований розподіл доходів від туризму. Це створює можливості для дрібних суб'єктів, таких як місцеві гіді, ремісники та екологічні фермери, залучатися до туристичної економіки. Ці особи часто виключені з великомасштабних інвестицій та комерційних туристичних мереж (Scheyvens, 1999; Saarinen, 2006). У багатьох країнах, що розвиваються, партисипативні форми відпочинку використовуються як інструменти місцевого розвитку. Роблячи це, вони допомагають зменшити давню нерівність між міськими та сільськими регіонами (Tosun, 2001; Mowforth & Munt, 2016).

Нещодавні наукові роботи надали емпіричні докази, що підкреслюють складну та багаторівневу роль рекреаційної діяльності у розвитку сталого туризму. Наприклад, Лі та Ян (2022) стверджують, що орієнтований на природу рекреаційний досвід сприяє не лише екологічній чутливості, але й соціальній зв'язності між учасниками. Аналогічно, Ченг та Ву (2019) повідомляють, що культурно вбудовані форми відпочинку підвищують емпатію туристів до приймаючих громад та сприяють поведінці, що відповідає принципам відповідального туризму. Ці висновки свідчать про те, що туризм не слід розуміти виключно як форму споживання дозвілля. Натомість він являє собою трансформаційний процес, здатний змінити сприйняття, цінності та моделі поведінки. Незважаючи на свій потенціал, інтеграція рекреаційної діяльності в планування сталого туризму створює численні проблеми. Однією з нагальних проблем є поверхневе використання таких термінів, як «еко» або «партисипаторний» у маркетингу туризму. У багатьох випадках таке маркування не відображає справжньої сутності досвіду, а натомість повторює експлуататорські риси традиційного масового туризму (Duffy, 2008; Fletcher et

al., 2019). Як результат, сама наявність рекреаційних елементів не гарантує відповідності цілям сталого розвитку. Надзвичайно важливим є те, як ця діяльність концептуалізується, реалізується та керується. Сталий внесок рекреації вимагає етичних основ, змістовної взаємодії з місцевими зацікавленими сторонами та структур планування, які надають пріоритет довгостроковому екологічному та соціальному благополуччю. Рекреація, коли вона ґрунтується на знаннях про місце та участі громади, стає не просто зручністю для туристів, а стратегічним компонентом стійких та інклюзивних туристичних систем.

Метою цього дослідження є вивчення вищезгаданого багатовимірного зв'язку на концептуальному рівні та надання комплексної оцінки ролі рекреаційної діяльності в розвитку сталого туризму. Ґрунтуючись як на теоретичній літературі, так і на міжнародних політичних звітах, ця стаття має на меті обговорити екологічний, соціальний та економічний внесок рекреації з міждисциплінарної точки зору. Роблячи це, дослідження не лише робить внесок у академічні знання, але й прагне забезпечити практичні політичні наслідки для практиків.

Огляд літератури. Концепція сталого туризму являє собою багатовимірну парадигму, яка виходить далеко за рамки традиційної зосередженості на економічному зростанні місця призначення. Вона включає збереження навколишнього середовища, культурну безперервність та зміцнення соціальної згуртованості (UNWTO, 2013). По суті, цей підхід спрямований на покращення якості туристичного досвіду, одночасно захищаючи цілісність місцевих громад та сприяючи сталому управлінню природними ресурсами. Традиційні моделі туризму, які часто надають пріоритет негайній економічній вигоді, часто пов'язуються з негативними наслідками, такими як деградація навколишнього середовища, культурна комерціалізація та маргіналізація місцевого населення (Bramwell & Lane, 2011). У відповідь на ці занепокоєння сталий туризм набув важливого значення в глобальних політичних рамках та академічних дебатах, особливо з початку 1990-х років (Hall, 2011). У цих нових рамках рекреаційна діяльність переосмислюється не просто як дозвілля, а як важливі інструменти для сприяння соціальній відповідальності та екологічній свідомості. Такі заходи, як походи на природу, культурні фестивалі, заходи за участю громадськості, волонтерський туризм та екологічна освіта, все частіше розглядаються як засоби сприяння індивідуальним та колективним процесам навчання. Цей досвід сприяє не лише фізичному та психологічному благополуччю, але й розвитку екологічної чутливості та етичної свідомості (Jirásek et al., 2022). Відпочинок у цьому контексті служить для посилення зв'язку людини з її безпосереднім оточенням та сприяння глибшому відчуттю екологічної відповідальності. Івасакі та Гілберт (2000) стверджують, що дозвілля може підвищити психологічну стійкість, одночасно зміцнюючи соціальні зв'язки та екологічну залученість. Забезпечуючи змістовну взаємодію між людьми, місцями та культурними контекстами, відпочинок стає критичним компонентом в архітектурі сталого туризму.

Інтеграція рекреаційної діяльності в ширші цілі сталого розвитку дозволяє туристичному сектору вийти за рамки своєї традиційної, споживчої орієнтації. Зокрема, рекреаційні практики, що базуються на природі та мають культурне коріння, заохочують активну участь місцевих жителів та сприяють почуттю причетності серед членів громади. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню соціальної згуртованості та підтримує інклюзивний економічний розвиток (Weeden & Holman, 2011). Крім того, ці форми відпочинку сприяють змістовній та взаємній взаємодії між туристами та приймаючими громадами, тим самим сприяючи взаємного культурного розуміння та поваги. Накопичення соціального капіталу через такий обмін має потенціал для підвищення довгострокової стійкості та сталості туристичних напрямків (Moscardo, 2008). Замість того, щоб розглядати рекреаційну діяльність у сталому туризмі як необов'язкову або другорядну, її слід розглядати як важливі інструменти, що впливають на ідентичність місця призначення, формують екологічні стратегії та формують місцеві соціальні структури. Тому планування та управління такою діяльністю має виходити за рамки вузьких економічних міркувань та ґрунтуватися на принципах соціальної справедливості, культурної автентичності та екологічного управління (Butler, 1999). Розроблені за допомогою інклюзивних та партисипативних політичних рамок, рекреаційні програми можуть підвищити якість туристичного досвіду, одночасно покращуючи добробут приймаючих громад. Ці заходи забезпечують не лише індивідуальне задоволення, але й можливості для колективної участі, тим самим зміцнюючи почуття спільної власності та відповідальності. Залучаючи різноманітних зацікавлених сторін до туристичних процесів, рекреаційні ініціативи можуть допомогти пом'якшити негативні зовнішні ефекти, такі як деградація навколишнього середовища, культурне витіснення та нерівномірний економічний розподіл

(Ramkissoon, 2020). Особливо у випадку відпочинку на природі, включаючи піші прогулянки, альпінізм, спостереження за птахами та велоспорт, такі види діяльності втілюють основні принципи сталого туризму, підтримуючи захист довкілля, економічну диверсифікацію та соціальну інклюзивність. Їхній типово низький екологічний слід та захопливі враження зміцнюють зв'язок між відвідувачами та природними чи культурними ландшафтами, з якими вони стикаються (Ballantyne, Packer & Hughes, 2009). Цей посилений зв'язок мотивує туристів до більш свідомої поведінки, водночас заохочуючи місцеві громади охороняти та відзначати відмінні риси свого довкілля (Beaumont, 2001). З точки зору сталого розвитку, відпочинок має бути переосмислений не просто як форма споживання у дозвіллі, а як освітній процес, що впливає на особисті цінності та розвиває екологічну свідомість.

Результати дослідження та їх обговорення. Основні принципи сталого туризму базуються на багатовимірному фундаменті, який одночасно сприяє економічній життєздатності, екологічній цілісності та соціальній справедливості. У цих ширших рамках рекреаційну діяльність не слід тлумачити лише як пасивне дозвілля чи розваги, а як цілеспрямовані та стратегічні інструменти, що просувають цілі сталого розвитку на багатьох фронтах. Перетин рекреації та сталого туризму являє собою динамічний простір, у якому люди змістовно взаємодіють з природою, культурною спадщиною та місцевими громадами. Ця взаємодія не лише підвищує якість туристичного досвіду, але й розвиває екологічну свідомість та зміцнює почуття спільної відповідальності (Ballantyne & Packer, 2011; Moscardo, 2008). Рекреаційна діяльність сприяє сталому туризму через різноманітні та взаємопов'язані шляхи. Природні форми відпочинку, такі як піші прогулянки, їзда на велосипеді, альпінізм, спостереження за птахами та кемпінг, пропонують особливі екологічні переваги завдяки своєму загалом низькому екологічному сліду. Ці практики одночасно розвивають сильні когнітивні та емоційні зв'язки між відвідувачами та природним середовищем (Beaumont, 2001; Cheng & Wu, 2015). Зі зміцненням цих зв'язків люди більш схильні до екологічно відповідальної поведінки та розвитку тривалої відданості зусиллям зі збереження природи. Крім того, коли місцеві громади усвідомлюють цінність природних ресурсів, яку надають туристи, вони більш схильні активно брати участь у захисті та сталому управлінні цим середовищем. У зв'язку з цим Рамкіссун (2020) підкреслює важливість прив'язаності до місця як визначального фактора сталого туризму, виділяючи ключову роль відпочинку у сприянні таким емоційним зв'язкам. Не менш важливими є культурно орієнтовані рекреаційні заходи, які сприяють активній участі громади, одночасно зберігаючи нематеріальну спадщину. Такі заходи, як майстер-класи з місцевої кухні, традиційні музичні виступи, народні танцювальні заходи та ремесла, дозволяють мешканцям безпосередньо брати участь у туризмі, тим самим забезпечуючи ширший розподіл вигод (Weeden & Holman, 2011; Wearing & Neil, 2009). Ці зустрічі виходять за рамки їхньої економічної корисності та натомість сприяють структурі соціальної стійкості, зміцнюючи колективну ідентичність, міжпоколіннєву передачу знань та культурну стійкість. З огляду на цей багатогранний внесок, рекреація у сталому туризмі відіграє роль, яка виходить далеко за рамки надання послуг. Це стає засобом трансформації – соціальної, екологічної та культурної. Зростаюча кількість досліджень у галузі екологічної психології підтверджує думку, що тривалий вплив природного середовища позитивно впливає на розвиток екологічної свідомості та поведінки, орієнтованої на збереження (Chiesura, 2004; Larson et al., 2011). Це особливо актуально, коли такий досвід знайомиться з раннім віком. Дослідження показали, що відпочинок на природі в дитинстві не лише підвищує екологічну обізнаність, але й формує моделі поведінки, які зберігаються в дорослому віці (Ballantyne et al., 2009). Тим не менш, для того, щоб рекреаційні стратегії повністю відповідали цілям сталого туризму, необхідно дослідити ширші соціальні структури, в які вбудовані ці види діяльності. Теорія культурного капіталу П'єра Бурдьє пропонує корисну аналітичну основу в цьому контексті. Бурдьє (1984) припускає, що участь у культурній та рекреаційній діяльності є не лише питанням особистого вибору, а й глибоко формується соціальним класом людини та доступом до культурних ресурсів. Це розуміння підкреслює необхідність забезпечення того, щоб рекреаційні можливості були розроблені для сприяння соціальній інтеграції, а не для посилення існуючої нерівності. Коли рекреаційні простори доступні, недорогі за ціною та культурно різноманітні, вони можуть сприяти більш справедливій участі різних сегментів суспільства (Miller et al., 2021). Тому рекреаційна діяльність має стратегічне значення для розвитку сталого туризму. Вона покращує враження відвідувачів, одночасно слугуючи платформами для збереження природних ресурсів, розширення можливостей місцевого населення та збереження культурних цінностей. На концептуальному рівні інтеграція рекреації в планування туризму стає критично важливим напрямком для сприяння довгостроковій соціальній згуртованості та

екологічній стійкості. Визнання цього багатофункціонального потенціалу є важливим для формування туристичної політики, яка прагне не лише залучати відвідувачів, але й залишати тривалий позитивний вплив на приймаючі громади та екосистеми.

Стала інтеграція рекреаційної діяльності в розвиток туризму вимагає цілісного та партисипативного підходу до планування. Таке планування повинно виходити за рамки виключно реагування на вподобання туристів і натомість враховувати екологічні обмеження місць призначення, соціально-культурну динаміку приймаючих громад та довгострокове збереження місцевих ресурсів. Коли рекреаційні зони надмірно використовуються без стратегічного контролю, це може призвести до серйозних екологічних наслідків, включаючи ерозію ґрунту, втрату середовища існування та забруднення води. Більше того, таке надмірне використання може посилити соціальну напруженість між туристами та місцевими жителями, особливо коли сприйняті переваги туризму розподілені нерівномірно (Cessford & Muhar, 2003). Щоб запобігти цим наслідкам, планування сталого розвитку рекреації має ґрунтуватися на ключових аналітичних інструментах, таких як оцінка пропускну здатності, оцінка впливу на навколишнє середовище та системи моніторингу потоку відвідувачів. Ці інструменти допомагають особам, що приймають рішення, передбачати потенційні екологічні стресори та відповідно розробляти системи управління. У цьому контексті поняття «пропускну здатності» є особливо важливим, оскільки воно надає орієнтир щодо порогу, після якого рекреаційна діяльність може почати загрожувати природним та соціальним системам місця призначення. Не менш важливими є стратегії управління відвідувачами, які спрямовані на регулювання інтенсивності, часу та просторового розподілу туристичної діяльності. Такі стратегії не повинні обмежуватися обмежувальними чи заборонними заходами, а радше включати проактивні та освітні втручання. Іглз та ін. (2002) стверджують, що управління рекреаційною діяльністю в охоронних територіях повинно охоплювати не лише контроль інфраструктури, але й підвищення обізнаності відвідувачів. Це передбачає розробку інтерпретаційних матеріалів, орієнтаційних центрів та навчання за участю відвідувачів, що поглиблює розуміння туристами місцевих екосистем та культурних цінностей.

Розвиток інфраструктури, хоча часто підкреслюється в плануванні туризму, слід здійснювати обережно та в балансі з екологічними пріоритетами. Наприклад, будівництво стежок, зон відпочинку або оглядових майданчиків має бути ретельно розташоване, щоб мінімізувати порушення флори та фауни. У цьому сенсі принципи проектування з низьким впливом, такі як використання природних матеріалів, ненав'язлива архітектура та екологічно чутливе розташування, повинні враховуватися в усіх аспектах фізичного планування. Крім того, освітні програми є основоположним елементом сталого управління рекреацією. Підвищення екологічної свідомості серед відвідувачів покращує не лише їхню безпосередню поведінку під час рекреаційної діяльності, але й їхнє довгострокове ставлення до охорони природи. Програми, що сприяють відповідальній поведінці, пов'язані до місцевих традицій та екологічній грамотності, можуть значно покращити результати сталого розвитку туризму. Такі освітні зусилля можуть включати екскурсії з місцевими експертами, інтерактивні семінари з екологічних питань або використання цифрових платформ для поширення інформації про біорізноманіття, спадщину та сталий розвиток. Участь місцевих зацікавлених сторін у плануванні рекреації є не менш важливою. Забезпечення не лише консультацій з громадами, а й їхньої активної участі у прийнятті рішень підвищує легітимність та ефективність туристичної політики. Місцеві знання, інтегровані в процеси планування, допомагають виявляти культурно чутливі райони, оцінювати сезонну мінливість використання ресурсів та передбачати потенційні конфлікти. Такий інклюзивний підхід також підкріплює принцип розподільчої справедливості, оскільки він дозволяє більш справедливо розподіляти вигоди та обов'язки, пов'язані з розвитком туризму. Зрештою, стале управління рекреаційною діяльністю вимагає зміни перспективи від туризму як товару до туризму як спільних та керованих відносин між людьми, місцем та природою. Рекреаційне планування, яке є екологічно обґрунтованим, соціально інклюзивним та культурно обґрунтованим, є не лише технічним викликом, але й етичним імперативом у контексті сталого туризму.

Ефективне планування та управління рекреаційною діяльністю в контексті сталого туризму вимагає впровадження партисипативних та інклюзивних підходів. Замість того, щоб розроблятися виключно централізованими органами влади чи технічними експертами, рекреаційні стратегії повинні формуватися у співпраці з місцевими громадами, чий життєвий досвід, культурні перспективи та екологічні знання є невід'ємною частиною успіху туристичних ініціатив. Як зазначає Москардо (2008), залучення місцевих жителів до процесів прийняття рішень не лише підвищує соціальну легітимність

туристичних проєктів, але й гарантує, що результати будуть більш контекстуально доречними та сталими з часом. Ця спільна модель планування підкреслює важливість врахування думок різних учасників, включаючи місцевих гідів, лідерів громад, захисників довкілля та хранителів культурної спадщини. Їхній внесок може значно збагатити дизайн рекреаційних просторів, допомагаючи узгодити розвиток туризму з місцевими потребами, культурною чутливістю та екологічними пріоритетами. Крім того, така участь сприяє почуттю спільної власності та відповідальності, що має вирішальне значення для довгострокового успіху ініціатив сталого туризму. Паралельно з цим, використання передових технологічних інструментів розширило сферу застосування та точність управління сталим відпочинком. Географічні інформаційні системи (ГІС), технології дистанційного зондування та аналіз даних відвідувачів у режимі реального часу дозволяють планувальникам оцінювати ключові змінні, такі як інтенсивність використання, просторовий розподіл, екологічний тиск та поведінка відвідувачів (Miller et al., 2021). Ці технології сприяють проактивним втручанням, таким як перенаправлення потоків відвідувачів, виявлення вразливих екосистем та адаптація стратегій збереження, що підвищують стійкість та адаптивність рекреаційних просторів. Однак самих лише технологій недостатньо. Ефективне планування рекреації вимагає інтегративної структури, яка збалансовує екологічні проблеми з економічними та соціальними цілями. Процеси планування повинні уникати короткострокових, орієнтованих на прибуток підходів, а натомість зосереджуватися на довгостроковому добробуті громади та справедливому розподілі вигод. Рекреаційний туризм повинен генерувати стабільні та стійкі потоки доходів для місцевого населення, одночасно зберігаючи природні та культурні активи. У зв'язку з цим Вірінг та Ніл (2009) стверджують, що моделі туризму на основі громад найкраще підходять для досягнення економічної стійкості без шкоди для екологічної чи соціальної стійкості.

Успіх управління сталим відпочинком зрештою залежить від прийняття цілісного та багатовимірного підходу. Це передбачає інтеграцію механізмів партисипативного управління, технологічно підтриманих систем моніторингу та освітніх ініціатив, які спрямовують поведінку туристів. Освітні програми, спрямовані на виховання екологічної відповідальності та культурної поваги серед відвідувачів, є особливо важливими, оскільки вони допомагають розвивати більш свідомі та шанобливі форми туризму. Коли ці елементи об'єднані в узгоджену структуру планування, рекреаційна діяльність може вийти за межі своєї традиційної ролі як орієнтованого на дозвілля досвіду. Натомість вона стає потужним інструментом для сприяння збереженню навколишнього середовища, культурній безперервності та соціальному розвитку. Завдяки інклюзивному управлінню, етичному дизайну та стратегічному менеджменту, відпочинок може слугувати нарізним каменем справді сталого туризму. Рекреаційну діяльність слід розглядати не лише як інструменти дозвілля та розваг у розвитку сталого туризму, а радше як стратегічні інструменти для збереження навколишнього середовища, економічного розвитку та соціальної інтеграції. Їхній вплив на сталий туризм є багатовимірним та міжвимірним. Зокрема, форми відпочинку, що базуються на природі, культурі та волонтерстві, не лише трансформують індивідуальний досвід, але й безпосередньо сприяють сталому розвитку туристичних напрямків (Ballantyne & Packer, 2011). Відпочинок на природі забезпечує процес навчання, який сприяє розвитку екологічно свідомої особистості та розвиває екологічну обізнаність. У літературі часто наголошується на тому, що люди, які беруть участь у заходах на свіжому повітрі, схильні засвоювати екологічні цінності та переймати більш екологічно дружню поведінку завдяки своїй позитивній взаємодії з природою (Cheng & Wu, 2015). Такі види діяльності, як екотуризм, спостереження за птахами, піші прогулянки та кемпінг, коли вони проводяться в межах можливостей навколишнього середовища, сприяють широкій суспільній підтримці збереження біорізноманіття (Ballantyne et al., 2009). Таким чином, екологічної стійкості можна досягти не лише шляхом зменшення фізичного впливу, але й шляхом підвищення обізнаності та екологічної грамотності відвідувачів. Larson et al. (2011) демонструють, що участь дітей та підлітків у заходах на природі підвищує їхню довгострокову екологічну чутливість. Ці заходи також заохочують добровільну участь у зусиллях зі збереження природи в туристичних місцях, пропонуючи значущі можливості для екологічної освіти.

Економічний внесок рекреаційної діяльності у сталий туризм слід розуміти в ширшому контексті місцевого та регіонального розвитку. Зокрема, сільські та напівсільські райони є багатим ґрунтом для використання рекреації як засобу сприяння економічній децентралізації. На відміну від традиційних моделей туризму, які спрямовують доходи переважно до великих готельних мереж або транснаціональних корпорацій, рекреаційні ініціативи можуть дозволити малим місцевим

підприємствам отримувати безпосередню вигоду від туристичних потоків. Такі заходи, як пішохідні стежки, послуги гідів на базі громад, ремісничі майстер-класи та культурні вистави, не лише стимулюють отримання доходів для місцевих учасників, але й сприяють диверсифікації туристичної економіки, тим самим зменшуючи залежність від одного типу туристичної пропозиції (Weeden & Holman, 2011). Туризм на основі волонтерства є ще одним ключовим механізмом, за допомогою якого рекреація сприяє сталому розвитку. Як зазначають Вірінг та Ніл (2009), волонтерський туризм не лише посилює почуття мети та соціальні зв'язки окремих мандрівників, але й сприяє появі альтернативних економічних моделей, заснованих на участі громади. Туристи, зайняті сільськогосподарською працею, відновленням навколишнього середовища або наданням базових послуг, часто допомагають у розширенні місцевої інфраструктури, одночасно зміцнюючи процеси розвитку на місцях, що відповідають довгостроковим цілям сталого розвитку. Окрім економічної корисності, рекреація відіграє значну роль у зміцненні соціальної солідарності, просуванні міжкультурного діалогу та зміцненні місцевої відповідальності.

Рекреаційна діяльність, що сприяє особливій взаємодії між відвідувачами та мешканцями, створює динамічні соціальні простори, що сприяють взаєморозумінню, емпатії та повазі (Moscardo, 2008). Культурно вбудовані форми рекреації, такі як фестивалі, кулінарні тури чи ремісничі майстер-класи, допомагають висловити та зберегти місцеву ідентичність, позиціонуючи її як цінні компоненти туристичного досвіду. Проте соціальні переваги рекреації не є автоматичними. Як нагадує нам Бурдье (1984), доступ до культурних практик часто опосередковується ширшими структурами нерівності. Якщо рекреаційні програми не розроблені ретельно, вони можуть ненавмисно відтворювати існуючі моделі виключення, надаючи привілеї певним групам та маргіналізуючи інші. Щоб зменшити цей ризик, важливо, щоб рекреаційні ініціативи планувалися та впроваджувалися через інклюзивні, партисипативні процеси, які підвищують голоси та пріоритети місцевих громад.

Інтеграція місцевих зацікавлених сторін в управління туризмом не лише підвищує культурну легітимність туристичних продуктів, але й запобігає виникненню екстрактивних або ексклюзивних практик. Рамкіссун (2020) надає емпіричні докази того, що коли місцеве населення активно залучене до планування та реалізації туристичних послуг, негативні зовнішні ефекти, зазвичай пов'язані з туризмом, такі як витіснення, комерціалізація або соціальна фрагментація, суттєво зменшуються, водночас зміцнюються соціальна згуртованість та стійкість громади. Підсумовуючи, вплив рекреаційної діяльності на сталий туризм виходить далеко за межі безпосередніх сфер економічної віддачі або екологічного управління. Сприяючи культурній життєздатності, пропагуючи громадянську активність та заохочуючи екологічну свідомість, рекреація сприяє формуванню більш інклюзивних, стійких та адаптивних туристичних систем. Відповідно, рекреацію слід визнавати не просто допоміжним інструментом у туристичній політиці, а й центральною метою, невід'ємним компонентом стратегій планування, впровадження та довгострокової оцінки, спрямованих на досягнення сталого розвитку в її найповнішому сенсі.

Висновки. Сталий туризм став центральною парадигмою в сучасній туристичній літературі не лише як основа для економічного розвитку, але й як багатовимірний підхід, що інтегрує збереження екологічного середовища та соціальну інклюзію. Це дослідження концептуально розглядає, як рекреаційна діяльність може відігравати стратегічну роль у розвитку сталого туризму. Результати дослідження показують, що рекреація – це не лише сфера дозвілля, але й має трансформаційний потенціал з точки зору підвищення екологічної обізнаності, сприяння участі громади та підтримки місцевої економіки. Зокрема, природні та культурно вбудовані форми рекреації встановлюють міцні мости між трьома фундаментальними стовпами сталого туризму: екологічною чутливістю, економічною життєздатністю та соціальною інклюзивністю. Наприклад, такі види діяльності з низьким впливом на навколишнє середовище, як піші прогулянки, спостереження за птахами та екотуризм, заохочують туристів до екологічно відповідальної поведінки, тоді як культурно орієнтовані практики, такі як ремісничі майстер-класи, місцеві фестивалі та агротуризм, сприяють збереженню місцевої ідентичності та справедливому розподілу економічних вигод (Ballantyne & Packer, 2011; Moscardo, 2008). Внесок рекреації у сталий туризм виходить за рамки екологічних та економічних вигод; він також служить процесом навчання, здатним трансформувати індивідуальну поведінку та системи цінностей. Івасакі, Гілберт (2000) та К'єсура (2004) показують, що активний відпочинок на природі покращує не лише психологічне благополуччя, але й почуття екологічної відповідальності. Ці форми відпочинку не лише збагачують індивідуальний досвід, але й підтримують соціальну солідарність,

екологічне управління та культурну безперервність. Однак ефективна інтеграція цього потенціалу в політику сталого туризму залежить від певних передумов. Перш за все, планування та впровадження рекреаційної діяльності повинні враховувати потреби та очікування місцевих громад. Процеси партисипативного планування не лише сприяють місцевій відповідальності, але й допомагають запобігти дискримінаційній практиці в туризмі (Ramkissoon, 2020; Eagles et al., 2002). Крім того, політика рекреації, розроблена в рамках принципів сталого розвитку, повинна одночасно враховувати багатовимірні критерії, такі як екологічний баланс, соціальна справедливість та культурна цілісність.

У літературі з соціальних наук дедалі більша увага приділяється класовим, культурним та соціальним вимірам рекреаційних практик. Теорія культурного капіталу Бурдьє (1984) підкреслює зв'язок між рекреаційним вибором людей та їхнім соціальним становищем, тим самим сприяючи розумінню того, як культурна нерівність може відтворюватися в рамках сталого туризму. Відповідно, політика сталого туризму повинна бути структурована не лише для досягнення екологічної стійкості, але й для охоплення культурної та соціальної стійкості.

На завершення, успіх сталого туризму залежить від цілісної інтеграції рекреаційної діяльності в етапи планування, впровадження та оцінки розвитку туризму. Рекреацію не слід розглядати виключно як вид дозвілля, а як ключовий механізм як індивідуальної, так і суспільної трансформації. Такої трансформації можна досягти лише шляхом зміцнення емоційних зв'язків з природою, культурної взаємодії та участі місцевого населення. Тому розміщення рекреації в центрі всіх стратегій сталого туризму слід розглядати як підхід, який захищає не лише добробут нинішніх громад, але й природну та соціальну спадщину майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Ballantyne, R., & Packer, J. (2011). Using tourism free-choice learning experiences to promote environmentally sustainable behaviour: The role of post-visit 'action resources'. *Environmental Education Research*, 17(20), 201-215. <https://doi.org/10.1080/13504622.2010.530645>
2. Ballantyne, R., Packer, J., & Hughes, K. (2009). Tourists' support for conservation messages and sustainable management practices in wildlife tourism experiences. *Tourism Management*, 30(5), 658-664. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.11.003>
3. Beaumont, N. (2001). Ecotourism and the conservation ethic: Recruiting the uninitiated or preaching to the converted? *Journal of Sustainable Tourism*, 9(4), 317-341. <https://doi.org/10.1080/09669580108667405>
4. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
5. Bramwell, B., & Lane, B. (2007). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(3), 211-228. <https://doi.org/10.2167/jost625.0>
6. Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528-546. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.02.003>
7. Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25. <https://doi.org/10.1080/14616689908721291>
8. Cheng, T. M., & Wu, H. C. (2015). How do environmental knowledge, environmental sensitivity, and place attachment affect ecotourists' behavior? *Tourism Management*, 51, 318-328. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.05.029>
9. Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, 68(1), 129-138. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.08.003>
10. Choi, H. C., & Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management*, 27(6), 1274-1289. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.05.018>
11. Eagles, P. F. J., McCool, S. F., & Haynes, C. D. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management*. IUCN. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>
12. Iwasaki, Y., & Gilbert, A. (2000). Leisure and quality of life in an international and multicultural context: What are major pathways linking leisure to quality of life? *Social Indicators Research*, 82(2), 233-264. <https://doi.org/10.1023/A:1016094431787>
13. Larson, L. R., Castleberry, S. B., & Green, G. T. (2011). Effects of an environmental education program on the environmental orientations of children from different gender, age, and ethnic groups. *Journal of Park and Recreation Administration*, 29(3), 1-21.

-
14. Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: A critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459-475. <https://doi.org/10.1080/09669580308667216>
15. Miller, Z. D., Hallo, J. C., Sharp, R. L., & Moore, R. L. (2021). Integrating social equity into park and protected area recreation planning: A synthesis and future directions. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 33, 100354. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100354>.
16. Moscardo, G. (2008). Sustainable tourism innovation: Challenging basic assumptions. *Tourism and Hospitality Research*, 8(1), 4-13. <https://doi.org/10.1057/thr.2008.1>
17. Ramkissoon, H. (2020). Perceived social impacts of tourism and quality of life: A new conceptual model. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(3), 451-472. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.163600>
18. Stoddard, J. E., Pollard, C. E., & Evans, M. R. (2012). The triple bottom line: A framework for sustainable tourism development. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 13(3), 233-258. <https://doi.org/10.1080/15256480.2012.698173>
19. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2013). *Sustainable tourism for development guidebook*. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284415496>
20. Weeden, C., & Holman, N. (2011). Exploring the role of ethical values in sustainable tourism practice. *Journal of Business Ethics*, 98(3), 607-622. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0641-9>

Summary:

Petro TSARYK, Igor VITENKO. THE ROLE OF RECREATIONAL ACTIVITIES IN FORMING THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

This article explores the integral role of recreational activities in shaping the structure of sustainable tourism. In the modern tourism discourse, sustainable development has moved beyond its initial association with environmental issues and has embraced broader goals such as cultural heritage preservation, social cohesion, and equitable economic development. In this expanded framework, recreational activities are not simply an expression of leisure, but are positioned as a critically important tool that promotes environmental sensitivity, strengthens local identity, and facilitates inclusive participation. Nature- and culture-integrated forms of recreation, such as hiking, birdwatching, traditional crafts, and agrotourism, establish dynamic interactions between visitors and host communities. These experiences allow for deeper engagement with both natural landscapes and cultural contexts. They also contribute to the conservation of biodiversity, the protection of intangible cultural heritage, and the promotion of socially responsible tourism practices.

Key words: sustainable tourism, recreation, environmental responsibility, ecotourism.

УДК 378.091.33:379.85

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

Світлана ДОБРОВОЛЬСЬКА

Галицький фаховий коледж імені Вячеслава Чорновола

У статті розглянуто проєктну діяльність як ефективний метод навчання студентів коледжу при вивченні туристичних ресурсів регіону. Обґрунтовано доцільність використання проєктного методу у підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі, визначено основні етапи організації проєктної роботи та наведено приклади практичного застосування на заняттях з дисциплін туристичного та географічного спрямування.

Ключові слова: метод проєктів, проєктна діяльність, туристичні ресурси, регіональний туризм, практико-орієнтоване навчання, професійні компетентності.

Проєктна діяльність є поширеним видом навчальної діяльності. В основі проєктної діяльності лежить метод проєктів – комплексний метод навчання, який дозволяє будувати навчальний процес виходячи з інтересів здобувача освіти, що дає йому можливість проявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності. Результати роботи над проєктом